

İnsanın ve Nesnelerin Estetik Boyutuyla Okunabilirliği

Readability of People and Objects with Aesthetic Dimensions

ÖZET

İnsanın, doğadaki nesnenin özünü anlama çabası, düşünme, duyumsama, anlama ve anlatmaya, anlam bulmaya, anlaşılabilirlik sağlamaya dönüktür. İnsan, varlığını sorgularken, etkinliklerinin derinliğinin yarattığı estetik değerlerin gizlerini bulmaya çalışır. Tarihsel süreçlerde, yaşamını anlamlı kılan etkinlikleri; güzeli arayış, yazma, okuma ve yorumlamayla birlikte bilgi biriktiren, gelişim gösteren, bildiklerini geleceğe aktaran olgular gösterir. İnsanın doğadaki özel yerinin, görev ve sorumluluğunun estetik değer yaratan yeteneğiyle yaşamına kattığı güç, aklın yüceliği, insan olmanın gerektirdiği duygular nedeniyledir. Doğanın ayrılmaz parçası olan insan, doğaya egemen olma düşüncesiyle özgürlüğünü gerçekleştirmiş; üstün bir varlık olma arzusuyla bilim, sanat ve diğer alanlarda kalıcı değerler yaratmıştır.

İnsanın düşünebilen varlık olması, düşlerini nesnelere dönüştürerek anlam kazandırması, yeni yapılar oluşturmasını, doğayı şekillendirmesini sağlar. Nesnelerin algılanan görüntülerini yargılama yetisinde olan insan, gereksinimlerini, bilgi, bilinç ve akıl doğrultusunda değerlendirmiştir. İnsanın yaratıcı yetisi, eylemlerini sürdürmeye, davranışlarını, uğraşlarını, nitelikli yaratıcılığa yöneltmiştir. Nesneyi, olanı ve olayları bütünlük içinde algılama yeteneği olan insan, kazanımlarıyla gerçeği kavramaya çalışır.

Anahtar Kelimeler: İnsan, estetik boyut, varlık, yaşam, nesne.

ABSTRACT

Man's effort to understand the essence of the object in nature is directed towards thinking, feeling, understanding and explaining, finding meaning and providing intelligibility. While questioning his existence, man tries to find the secrets of aesthetic values created by the depth of his activities. Activities that make his life meaningful in historical processes; It shows phenomena that accumulate knowledge, develop, and transfer what they know to the future with the pursuit of beauty, writing, reading and interpretation. The power that man's special place in nature, his duty and responsibility add to his life with his ability to create aesthetic value, the sublimity of the mind, and the feelings required by being human. Man, who is an inseparable part of nature, realized his freedom with the idea of dominating nature; With the desire to be a superior being, it has created permanent values in science, art and other fields.

The fact that man is a thinking being enables him to transform his dreams into objects, to give meaning, to create new structures, and to shape nature. Man, who is capable of judging the perceived images of objects, has evaluated his needs in terms of knowledge, consciousness and reason. Man's creative ability has directed his actions to continue, his behaviors and efforts to quality creativity. The human being, who has the ability to perceive the object, the thing and the events as a whole, tries to grasp the truth with his achievements.

Key words: Human, aesthetic dimension, existence, life, object

GİRİŞ

İnsan, doğada var olan güçlü bir dünya varlığıdır. Varlığını güçlülere karşın sürdürmeyi başarmış, yarattığı dünya bilinciyle doğaya egemen olmuştur (Geçtan, 2012: 74). İnsanlar, varlıklarını sürdürme isteğiyle yaşanılır bir çevrede olma, kültürel ve sosyal yaşamı, amaçlarına dönük örgütlenme zorundadırlar. Örgütlenme biçimine bağlı bir yaşamı kurarken, güçlülüğü geniş anlamda örgütlenmeyle elde ederler. Doğaya, çevreye ve tehlikelere karşı önlemler alarak, ilişkiler kurar, dostlar ve yakınlıklar edinirler (Güvenç, 1994: 264). İnsan, doğayı ve çevresini anlamlandırma uğrunda çaba gösterirken, kendini ve olanları sorgular. Anlama ve anlatma etkinlikleri, insanın düşüncelerini ve ilişkilerini düzenlemesidir. Yaratma etkinlikleri; yaratıcı gücü, güzeli ortaya çıkarmak, iyiye ve doğruya yöneltmektir.

İnsan etkinliklerinin, düşünceler üzerindeki etkisi önemsenmeyerek, felsefe ve doğabilim, yalnızca doğayı ve düşüncüyü öne alır. Oysa tek başına yalnız doğa değil, doğanın insanlarca değiştirilme çabaları, insan düşüncesinin önemli bir kısmını oluşturmuştur. İnsan, doğayı değiştirme uğraşısıyla, öğrenebildikleri ölçüde zihnen gelişmiştir. Dünyanın yüzeyi, iklimi, bitki örtüsü ve hayvanlar, insanlar tarihsel süreçlerde değişime uğramış, insan etkinlikleri bu değişime neden olmuştur (Engels, 1979: 252-253). İnsanın duyarlılığı doğrultusundaki düşünceleri; doğayı, çevreyi koruma yönündeki çabasıyla birlikte, özgür düşüncüyü etkin kılmayı kesintisiz sürdürür. Güzeli arama etkinliğiyle sanatı geliştirerek, estetik değerleri içselleştirir.

Ayşe Öztürk¹ 

How to Cite This Article

Öztürk, A. (2023). "İnsanın ve Nesnelerin Estetik Boyutuyla Okunabilirliği" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:108; pp:5409-5415. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/sss.67675>

Arrival: 12 December 2022
Published: 28 February 2023

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr.Öğrt. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9717-9999

İnsan başkaldıran bir varlıktır. Özünde, barındırdığı düşüncelere göre, olaylara evet ya da hayır diyebilen, kuşku duyduğunda sorgulayan, merak duyan, yöntemini seçerek kendi yargısını belirleyerek, evrende yerini almıştır. Konuşur, iletişim kurar, aktarma ve anlaşma yapabilen bir varlık olarak canlı-cansız, canlı üstü, doğal ve doğa üstü her şeyle ilgilidir (Güvenç, 1994: 319). İnsanın doğa ile ilgilenmesi, doğanın gizlerini arama, zorluklara karşı önlemler alma, bilgi kaynaklarını geliştirme yönündeki uğraşları, bilgi ve bilincini geliştirmiştir. Varlığını değerlendirme, davranışlarını ortaklaşa değerlere dönüştürme, insanın değerinin yüceliğine yakışan bir anlayışa dönük özgün sanat yapıcılığını yaratmıştır.

İnsan, yaşamının ve yaşam değerlerinin üstünde, doğaya egemen oluşuyla yüksek ve yüce bir varlıktır. Ruhsal varlığı, yaşama hizmet anlayışından tine hizmete geçmiştir. Yeni olan ve gelişmeye açık insan olma ve insanlaşma süreçlerinde, üstün bir varlık olma erdemine ulaşmaya çalışır (Akarsu, 1998: 174). İnsan, değişme yeteneği ve yaşamı değiştirme gücüyle, tarihselliği yaratmıştır. Yazar, okur, yorumlar, geçmişten dersler çıkarır. Sürekli kendini yenileyerek, bilgisizliğini ortadan kaldırmaya yönelir. Tarihi varlık olmakla övünç duyan insan, ürettiği, yazıp okuduğu ve resmettiği şeylerde kendini yansıtır (Güvenç, 1994: 320). Kant'a göre, bilmede özgür olmayan insan, neyi bilebileceği sorusu konusunda da özgür değildir. Ne yapmalı sorusu, özgürlüğü kabul eder. Bilginin özgürlüğü yadsımasına karşılık, ahlak bilinci özgürlüğü şart koşmaktadır. Değer yargılarının aşamadığı durumda, ahlak bilinci ortadan kalkmaz. İnsanın doğal dünyasında nesnellik egemendir. İnsan, tüm varlıklar gibi doğanın parçasıdır. Uygur, anlamlı bir dünya görüşünde; özgür olan insan, eylemlerini kendisi belirler. İnsan, doğa varlıkları arasında, görevli ve bilinçli bir varlık olarak bu görevi taşır (Akarsu, 1998: 19). Uygur, insan birikimleri sonucunda başarıyla gerçekleşmiştir. Nietzsche'ye göre, insan başarıları, süreklilik ve sonsuz akışla birbirlerini bütünler. Uygur, tarihsel dönemlerde önemli yapıtlar yaratmış; çağlara seslenen, aydınlık içeren, değerli yapıtları yaratıcı gücün özünde kendini aşma düşüncesi, yaratıcı eylemin birikimidir (Nietzsche, 1991: 112). Estetik, dünya ve yaşam değerlerini kurallarını gerçekleştiren sanattaki estetik değer ve özü, sanatsal yaratıyı inceler. Dünyanın estetik yönden özümsemesini deneyimleme; insanın içsel dünyasını dışa aktaran, bilimsel estetiğin gücü, sanatın evrimindeki rolüne bağlıdır (Ziss, 1984: 8). Estetik, haz almanın evrensel değerinin anlaşılabilirlik yönünden belirlilik taşıması, insanın ortaklaşa düşünsel, duygusal ve duygusal dünyasını bütünleştiren güzel olgusudur. Güzelin, insanın yaratıcı gücünden ortaya çıkması; yine insana dönerek, mutluluk, güç verme gibi niteliklerle estetik değere dönüşüdür.

İnsan, mutlulukla birlikte; suçluluk, pişmanlık gibi karışık duygular içindedir. Sayısız kurallar koyarak, yaşamını yarattığı kültür ve geleneklerle sürdürür. Varlığını toplumuna borçlu olarak sürdüren insan, topluluklar büyüdükçe içine kapanır ve yabancılaşır (Güvenç; 1994: 321-322). İnsan aklının temel ilkeleri arasında, öngörü ve hareketi yönetme yetisi bulunur. Aklın bedeni yönetme biçimi, hareketlerin hedefini belirlemesidir. Devrimin amaçları, aklın işlevi olduğundan, bu görevi yöneten akıldır. Harekete geçme durumunda olan insan bedeni de akla etki eder. Akıl, fiziksel yetenekleri sınırlayarak uygun olanı belirler (Adler, 2003: 31). İnsanlar, algılamalarıyla yaşantılarına biçim verirken, içsel dünyalarındaki özün farkına varır; yeni, özgün bir yaşam formu oluşur. Yaşam bilinci, evrimin çok önemli bir gereğidir. Şartlanmış zihin yapılarını dışlama, bilinçlilik düzeylerinin değişimini ve uyanışı gerçekleştirir.

İnsanlar, duyarlar aracılığıyla ilişki kurar, çevresinden izlenimler alır. Bedenini eğiterek, çevreden aldığı izlenimler ve deneyimleriyle yarar sağlamak isterler. Bakma, dinleme biçimine bağlı, dikkatini verdiği konulara bakıldığında, insan hakkında çok şey öğrenilebilir. Davranışların önemli olması, insanın davranışlarını nasıl eğittiğine, izlenimlerini seçmede nasıl kullanmayı düşündüğüne ve her düşünüşün anlamını bilmesine bağlıdır (Adler, 2003: 33). John Dewey, İnsanın değişmeyen özelliklerini ve doğa üstü tartışmaları, insanın değişmeyen doğasının, değişme olduğu sözleriyle tanımlar. Öğrenen bir varlık olan insan, bireyci bir kişilik yapısı var olarak görünse de zaman içinde kuşaklar ötesinde değişim gösterir. Sonraki kuşakların birbirinden farklı özellikleri, değişim olgusudur (Güvenç, 1994: 323). İnsanın eriştiği başarı düzeyi, etkileyici ve önemli sonuçlar üretmiştir. Sanat eserleri, tablolar, yontular ve mimari eserler karşısında duyulan hayranlık, bilim ve teknolojinin, yaşantıları etkileme süreçlerinin sonucudur. İnsanın zekası, üzerindeki değişimin izlerini de artırmıştır.

İnsan beyni, algıladıklarını mantıksal bir düzen içinde düzenleyici işlevle yürütür. Belirleyici olmayan, çeşitli işlevleri bulunan beyin, somut bir olayı farklı kişilerin algılaması, beyne ulaşan kaotik uyarıları düzene koyma işlevi; kurulu düzen, kültürel etkenlerle koşullanma şartlarından dolayı, neden-sonuç, başlangıç-son, gibi ölçüler belirler. Düşünsel farklılık, kültürel farklılığın biçim değişikliğidir (Geçtan, 2013: 43-44). İnsanın tüm etkinliklerinde gerçekleştirdiği teknik ve bilimsel devrimler; estetik ve sanat kavramlarına da yansımıştır. Estetik ve sanat alanlarına yansıyan gerçeklik, bilginin yöntemlerini kullanma eğilimi, evrimin gerekliliği sonucudur (Ziss, 1984: 24). İnsanlarda duygular, amaçlarını gerçekleştirmede gerekli olan düzeye göre gelişme özellikleri gösterir. Kaygı ve cesareti, neşe ya da özgünlüğü, yaşam biçimine uygundur. Duygular, görece şekilde güçlü ve egemen olma ve düşünmeye dönüktür. Üstün olma arzusunu, coşkusal bir hazla gerçekleştirmeyen insan, başarılarında neşe

ve doyum alamaz. Duyguları, istencine bağlı olarak, yoğunlaşır azalabilir (Adler, 2003: 29). Doğal yıkımlar ve düşmanca tutumlar sergilemek, insanları acılarla karşılaştırmıştır. İnsan beyninin ürettiği teknoloji, yararlarının yanında, insanın üstünlük duygusu, düşmanlık tavırları da üretmiştir. Tarihsel dönemlerde savaşların yıkıcı etkisi, acılara neden olmuştur. İnsanlar, yarattıkları yıkıcılığı edebiyat, sanat ve diğer düşün kaynaklarıyla ortadan kaldırma zorunluluğunu duyarak, uygar bir dünya yaşantısı arayışına yönelmişlerdir. Sanatın birleştirici gücü bu yönelişi gerçekçi değer anlamlarına taşımıştır.

Bilgi ve sanat, benzer nesnelere özünü kavrasalar da öz aynı değildir. İnsan bedeni, bilimsel açıdan, dünyayı önce fiziki olarak duyuları aracılığıyla algılayarak, kavrayabilir. Duyularıyla algıladığı bedenine, yaşamsal öğelerine göre şekil verir. Estetik bakımdan insan bedeni, teknik yönden mimarlığı andıran bir sistem organizasyonudur. İnsanın estetik yapısı, gücü, güçleri yönetmeyi, taşıma ve yüklemeyi içinde barındırır. İnsanın yüzünde ve ellerindeki özellikler, bedenin tüm parçalarını belirsiz bir yansımayla renklendirir. Renklilik, iyilik görünümü bir yüz ve ellerle vardır. İnsanın duyularıyla algılayabildiğinin ötesinde ruhsal öğeler, estetik nesnelere özünde vardır ve estetik dünyanın merkezini oluşturur (Geiger, 1985: 100-102). İnsanlar, bilim alanındaki gibi sanat dallarında da tasarımlarla kendini gerçekleştirir. İnsanı anlaşılır kılan gerçekçilik, yaratma ediminde, sınırlanmayan yaratmayla ilgili gerçekçiktir. Gerçekçi tasarlama yapan insan, kendini yaratabilir; kendini yaratan insan, yansıtılabilir insandır (Timuçin, 1992: 32). İnsanlığın değişim arzuları, kollektif bilinci ortaya çıkarmış, özgür ve aydın bireylerin çabaları, sanatı ve bilimi öne alan istemleri gerçekleştirmiştir. İnsanın kendini arayışı, tanıyıp geliştirmesi, bütünleştirici, içsel duyumsamalara ve değerlere ulaşmasını sağlamıştır.

Scheler, insan kavramının iki önemli anlamını açıklarken, insanı omurgalılar arasına koyar. Diğer yandan ise insanın evrende özel yeri olduğunu belirtir. İnsan, tin taşıyıcısı ve yaşamsal değeri üstün bir varlık olarak, bu niteliğini sürekli geliştirerek, yaşadığı olanaklarla doğal bir varlık, yani insan olma erdemine dönük bir amacı görev olarak taşır. Scheler'e göre, varlık olarak niteliğinin sürekliliği, yaşadığı çevrenin olanaklarıyla doğal bir varlık; insan olma erdemine dönük bir amacı görev bilerek taşımaktadır.

Scheler, insanın bilgi ve bilinçliliği, yaratma yetisi, adalet duygusu ve kavramlar geliştirmesine karşın yine de insan olma erdemini tam olarak gerçekleştiremediği kanısındadır (Akarsu, 1998: 171-173). İnsanlar bilgiye ulaştıkları ve inandıklarında, gerçeklikle bağı koparır. Bilgiyle övünme, bilgisiz insan davranışdır. Bilgili kişiler, aramaktan yılmayan, doğruya ulaşmak için yanlış yapmaktan korkmayan kişilerdir. Doğruyu aramak yerine, başkalarının yanlışını bulmaya çalışan insanlar, bilgi sevmeyen insanlardır. John Stuart Mill, anlamlı biçimde insanların yanlışta özgürlüğünden söz ederken; bilinenden, bilinmeyene doğru gidilen bir dünyada, doğrular, yanlışlardan çıkarılıp alınacaktır, demektedir. Bilmek değil, bilgiye yönelmek, bilgi edinme yolundan gitmek, araştırmacı olmak gerekir (Timuçin, 1992: 54). İnsanın varlığını sürdürme çabaları, krizlere tavır koyma, sorunları birlikte aşma, üstün istenç anlayışıyla, karşılama zorunluluğudur. Düşünülen, söylem ve ortaya konulan yapılanmalarla oluşan ortak çabalar, iletişimi zorunlu kılmış, zihinsel değişim ve bilgi paylaşımıyla, kültürel etkilenmenin üstün yararı görülmüştür.

Doğa ve yaşam, akışkanlık, süreklilik ve değişime dönük güç ve yapı içerir; çoğu kez iyiye doğru olmasa da değişim kaçınılmazdır. Değişikliğin, giderek yavaşlayarak gerçekleşen olguları değil; zamanında devrim niteliği taşıyan, anlık mutasyona dönüşümler biçimindeki, mantıksal gelişim süreçlerinde yer alarak, sonuçta sanata tutunulur (Dewey, 2015: 109). İnsanın düşünme yetisi, geçmişinin ilkelerini oluşturur. Düşünme, insan olmaya başlamanın zorunluluğu, ruhsal durumun belirginliği ve belirleyici işlevidir. Düşünmeyi bilmek, düşünebilmek önemli değerdir. İnsanın doğanın en güçlü varlığı olması, düşünebilme yeteneğinin sonucudur. Düşünce dünyası, insanın ruhsal yaşamından soyutlanamaz. Yalnız düşündüğü için değil; anımsadığı, tasarladığı ya da imgelediği ve uygulandığı için insandır (Timuçin, 1992: 71). İnsanlar, kendi tarihlerine bakarak, doğa ve toplumla ilgili bildiği eksiklikleri, doğru olmayan düşüncelerini, zaman içinde düzeltme olanağına kavuşmuştur. Başka bir değerlendirmeye, içinde bulunduğu tarihsel şartlar, insanların olayları anlama, algılama ve kavramadaki yetersizliği, tarihsel şartları anlamasını zorlaştırmıştır. İnsanlar, kendi durumlarını ancak o andaki görüş, duyuş ve anlayış olanaklarıyla değerlendirir. Hegel'e göre, bu bir dünya görüşüdür (Mardin, 1993: 28). Düşünmeye önem vermek, tarihsellik açısından önemlidir. İnsanın gerçeğe düşünceyle ulaşabileceği; dogmaların değil, bilimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilimsel düşüncede önemli olan, doğruya ulaşmak arayışı, aydınlar tarafından dürüstlük açısından olduğu kadar; bilimsel düşüncenin, dış dünyaya yansımaları sağlayan, geçerli bir durumdur. Özetle, çelişik düşünce, hoşgörü ve insanın kendini dönüştürme uğraşısıdır (Fromm, 1995: 78). Biçimsel olarak dış anlatımın ve insanın içsel duyularını dışa yansıtmasının oluşturduğu yaşantılar, özde birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Ortaklaşa bir yaşam gerçekleştirme, değişim süreçlerinin bütünleştirdiği yaşantı görüntüsünü ve bilinç değerlerini yüceleştirir.

İnsanlar, pozitivizm biçimine göre; önce algılar, sonra düşünürler. Böylece algılama, arınmış bir etkinliktir. Karşıt tarihsel bilim kuramına göre; düşüncesiz bir algılamanın olanaklı olmadığı, insanların çevresel olayları

anlamak için içlerinde şekillenmiş kalıplardan, yararlandıklarıdır. Dış dünyayla ilişkiler doğrudan değil, düşünce kategorilerinin gösterdiklerini algılamaktır. Bellek kalıplarının temel veri olması, ‘gerçek’ gerçeği algılama durumunu yaratmaz. Bir kültürden diğerine geçerken, dünya görüşünün değiştiği görülür. Bilgi, bir açıdan elde edilen bilgidir; Görüş açısının perspektifidir. Gerçeği arama, gerçeğe varabilmek şüphe ile karşılanmaktadır. Tarihselcilere göre, gerçeklerin bir görüş açısından değerlendirilmesi, sonuçların yanlış olacağı durumunu doğurmaz. Çıkan sonuçlar, ancak gerçeğin bir bölümünü açıklayabilir (Mardin, 1993: 80-81). Geçmiş değerlendirme, tarihsel kavramları ayırmada insanın serüvenini bilmek, anlamak gerekir. Yaşanılan çağın özelliklerini oluşturan olgular, gerçekçilikle ortaya konulursa; farklı düşünceler, yeni olanaklar, sanatsal yaşantı ve eylemlerle, insanın bakış açısını değiştiren ozan ve filozoflardır. Son yüzyıla damgasını vuran başkaldırı eylemleri, insanların, insanlara yabancılaşmasına, değer yaratma çabalarına, kurulu düzenin direnç göstermesidir (Kuçuradi, 2020: 127). Sanatın gücü, insanlarda uyandırdığı duygularla, duyarlılığı güçlendirir, duyumsatır, insanların düşüncelerine yansır (Ziss, 1984: 127).

SANAT VE ESTETİK NESNE

Güzelin özgün bir alanı olan sanat, yaşamın güzel ve çirkinliklerini, olayları, kapsamına aldığından her şey güzeldir. Sanat ve çirkinlik birbiriyle bağdaşmaz. Güzel ve çirkin, trajik ve komik, yüce ve kaba gibi sonsuz çeşitliliği içinde yaşatan sanattır (Ziss, 1984: 184). Nesnelere algılanan görüntüleri yargılamak ve doğruyu yanlıştan ayıracak bir araca gereksinim vardır; bu aracı da doğrulamak ve kanıtlamak gerekir. Kanıtlamayı da doğrulamak için bir araç daha gereklidir. Bu döngüde, duyular kararsız olarak tartışmaları sonlandırmayacağına göre, insan aklına başvurmak gerekir. Hiçbir akıl, başka bir akla karşı duramaz. Bu nedenle, akıl arayışları sürer. Düş gücü, bilmediklerine ulaşamaz. Çünkü, duyuların aracılığı işler, duyularsa kendi dışlarındaki nesnelere değil, kendi duyularını kapsar. Düş ve görüntüler, nesneyi değil, duyuların algısını ortaya çıkarır. Algı ve nesne, birbirinden ayrıdır; görüntülerle düşünülen nesne, gerçeklikten başka bir şeye dönüşür (Montaigne, 2000: 144). İçerik sanat yapıtının belirleyici ögesidir. Sanatta nesnel kural olan içerik, estetik açıdan önemlidir. İçeriğin ana rolü, baştan; biçim ve içerik ilişkisinde, içeriği önceleyen bir araç olarak ortaya çıkmasıdır (Ziss, 1984: 146). Güzelliği seyretme, özgürleştirici bir durumdur. Nesnelere özünde, özgür ve sonsuz olma durumlarıyla bırakmak, sahiplik ya da gereksinim niyetlerinin gerçekleşmesi için yararlanma arzusu dışında, güzel olarak bakılır. Nesne, güzelliğin temsilinde, dış zorlamalar olmadan işlevseldir. Güzelliğin özü, nesnede görülmek zorunda olan şey, plan, kavramdır. Kavram, dışsal belirlenmişlik ve yanlılıkla genel olarak, başka şeylerle değil, kendi özünün yarattığı gerçekliktir (Hegel, 1994: 114). İnsanlara, olanlara ve nesnelere, özel zihinsel etkinlikler karşısındaki tavırlar; gerçeklik düzeyinden uzaklaşmadan çevre ve yaşamı değer anlamında içselleştiren bir yapı oluşturulmalıdır. İnsan, akıl gücünü, bilgeliğe çıkarmaya çalışırsa, mutluluk, yaratıcılık, güzellik değerleri, yaşantısında var olur. Algılarını ve düşüncelerini, güzel olgusunu yaratmaya, yaratılanlardan haz alma ve beğeniyle bütünleşecek estetik yaratıma dönüştürür.

Estetik, insanın algıladığı nesneyi nasıl değerlendirdiği, nesnenin anlam ve beğenisini irdeler. Estetik değerlendirmede, nesnelere güzelliğe ait değeri sorgular ya da algılayanın kültürel alışkanlıklarıyla değerlendirir. Kant, beğeniyi doğayla ilgili yorumlarken, Hegel, sanat ve doğa kıyaslamalarını yapmıştır. Sanat açısından önemli bir saptama yapan Vico'ya göre, insan ancak en doğru biçimde ürettiği nesneyi algılayabilir (Erzen, 2011:164). Estetik tavır, tüm estetik yaşantıları, duysal olaylar olarak görür. Duyuların karışmadığı yaşantılar yoktur. Estetik algılama, duyu organları ve tüm insan bedeninin; hareket, denge, ısı ve tüm canlılığının duyularını kapsar (Tunalı, 2007: 32). Doğadaki biçimler, insanlara temel yasaların varlığını duyuran ve haz veren oluşumlardır. Güzel, temelinde doğa ve evrensel bağlantılı haz duygusu yaratır. Yarar duygusu gözetmeyen güzel, hazın konusunu oluştururken, duyular ya da ahlaki yararlarla ilgili değildir. Hoş veya iyiyle de ilgisi yoktur. Kant'a göre, güzel denilen şey, nesnellik içermez; estetik alanıyla, ahlak alanı, kesin biçimde ayrıdır (Timuçin,1993: 68). İnsanın güzeli arayış sorunu; güzelin doğal izleyicisi ve yaratıcısının kendisi olmasındandır. Sanat, insanı çeşitli yönlerden yapılandırırken; estetiğin gerçek yaratıcısı sanatçının, bilgi, bilinç ve deneyimleriyle, yeniyi oluşturma çabası, özgün, anlamlı biçimlerin estetik değerlere yansımalarıdır.

Çevreyle etkileşimin oluşturduğu deneyimler, geçmiş deneyimlerin bilince eklenmesiyle algılamaya dönüşür. Estetik deneyimlerin düşselliği, bilinçli deneyimlerin imgesel niteliğini azaltır. Her deneyimin kökü, canlı varlıkların ve çevrenin etkisindedir. Geçmiş deneyimlerin anlamlarının, yeni deneyimlere eklenmesiyle imgelem, diğer bir anlatımla düş gücü oluşur (Dewey, (2015.49). ‘Şey,’ denilerek anlamlandırılanlar, gerçekte var olmayan, düşünülmüş olan nesnelere dir. Sanat yapıtlarındaki gerçekliği arayışta amaçlanan, varlığını sürdüren sanattır. Geleneksel olarak, şey kavramları, anlam açısından yetersizdir. Geleneksellik, şeyin anlam ve içeriğini anlamlandırma doğasını kavrayamaz. Şey kavramı, içerik yönünden, nesnenin doğasından oluşur. Araçsal varlık olarak yorumlanmada, özel bir yeri vardır (Heidegger, 2015: 135). Sanat, biçime bürünür. Yeni sanat, şeyin gelişimini sağlamada biçimi sonsuza değin geliştirerek, yeniyi kurmak zorundadır (Buren; 2015: 325). İnsanın

yeniyi kurma arzusu, yaratıcılığın ana unsurudur. Kendisini çevresiyle birlikte tanımlayan bir içeriği, yaşantısındaki etkin kültür etkileşimini dışlayan çabası, yaratıcı kişiliğinin gelişmesiyle sonuçlanır. Nesnelere dünyasına egemen olma arzusu, düşsel ve zihinsel ürünleri, imgesel anlatımlara dönüştürür. Yaratıcısının anlamlandırma ve tanımlamaya çalıştığı şeyle ilgili içerikler; zihinsel, düşünsel ürünlerdir.

Sanat yapıtında anlamlar, amaca dönüşen gerçekliktedir. Estetik deneyimi oluşturan, anlam yüklü değerler, başka nesnelere ilişkilendirilerek, fiziksel niteliğiyle etkili nesnelere olmasa bile, anlatımlar aracılığıyla anlaşıldıklarından, bu özelliklerle de sanal ya da imgesel değerlere dönüşürler. Düş gücünün katılımıyla, yaratıcılık sonucu yararlı nesnelere üretilir (Dewey, 2015: 50-51). Gerçeğin yapıta yerleştirilmesi, olmayan ve olamayacak olanın, varlığa dönüşümüdür. Yeni ortaya konulan şey, içinde doğacağı açıklıktır. Ortaya çıkışın, varlıkların ya da gerçeğin açıklığı, netlik çerçevesinde görülürken, şey yapıta dönüşmüştür. Yaratma işlevi, böyle bir ortaya çıkışı sağlar (Heidegger, 2015: 161). Sanatçılar, özel bir nesneyi soyut olarak ele alır, benzer nesnelere dışında; açık, yeni bir biçim örneği yaratır. Nesneyi görünümünün dışında önemsizleştirir, yanılmatma ve kurgu gibi düşsel unsurlarla gerçekleştirir. Sanat yapıtları, gerçekçi bağlantılardan kurtarılarak, görünümün kendine özgü kılınması gerekir (Langer, 2015: 241). Sanatçılar, içinde buldukları koşullarda, doğanın aynısının peşinde değildirler. Estetik bağlamda geçerli olan, gelişen anlamlardan ve benzemelerden özgün ve özgür eserler yaratarak, tanrısal güce öykünürler. İçerik ve biçim yönünden bütünleşme ve kaynaşma, sanat yapıtlarını, yapıt olma özelliğinden ayırmaz (Greenberg, 2015: 247-248). Yaşam değerlerinin değişkenliği, sanatın var oluşundan bugüne süren yolculuğun estetik anlamlar içeren yeni değerlendirmelere konu olmasını gerektirmiştir. Somut değişimlere oturtulmayan bir estetik anlayış, toplumsal dönüşümlerle oluşan algılamaları ele almadığında, eksik bir estetik anlayışı temsil eder.

Öncü sanatçının, özgünlükle yarattığı yapıtın üzerinde değerli bir hakkı vardır. Yapıtının kaynağı, kökeni, sanatçının tüm benliğini yansıtan katkılarıyla oluşan eseri, aynı zamanda özgün paylaşımıyla da yaratıcısının, tekliğinin güvencesidir (Kraus, 2015: 268). Günümüzde öncü sanat, tümüyle estetik bir etkinliğin dışında, düşünsel bir arayışı, gerçekle buluşmayı amaçlamaktadır. Estetik etkinliklerin gerçekleşmesi, insanın ve evrenin doğasına ait olan görüşlere katılarak, göreceli, dengeli süreçlerde gerçekleşir (Kaprow, 2015: 304). Sanatçının, kendi imgeleri ve düşüncelerini nesneye bağlı, nesnenin maddesine birleştirerek, anlamdaki uğraşısı onu ilgisizliğe, dalgınlığa itebilir. Nesnelere, uygun şartlarda fırsat yaratması, yeterli değildir. Nesnelere deneyimlerin, nitelik yönünden de değer taşıması gerekir. Doymuşluk olarak adlandırılabilir, noksansız bir durum sonucu, nesnenin niteliğiyle doymuşluğun duyguları birbiriyle bütünleşirler (Dewey, 2015: 54). Sanat yapıtının biçim ve içerik yönünden tanımlanması, Heidegger'e göre, yapıtın biçim ve içerik açısından, bilinene yaklaşımları, yapıtla değil; aletlerle bilinen kavramları, eleştirme olanağı vermesidir. Özen gösterilse de gündelik nesnelere, kolay bir standart olarak işler. Sanat yapıtı, sarsıcı genel gerçekliğe karşı, özgür ve tek başına ısrarlı biçimde varlık bilim açısından süreklilik gösterir (Taminaux, 2015: 199). Sanatı yaratan etkinlikler, sanatçının; üstün yaratıcı gücünün yetisidir. Bilinç etkinliğiyle gerçekleşen yaratma işlevi, sanatçının gözlem etkinliğinde, farklı açılardan görme, algılama yeteneğiyle birlikte, yaşam farkındalıklarını, imgesel bütünlüğe ulaştırarak, duyarlılığı kapsayıcı sanat deneyimini gerçekleştirir.

İçgüdüsel ve zihinsel etkinlikler, simge üretme süreçleridir. Simgeler, düşleri, olanları ve nesnenin yalın eş olarak aynılaştırılabilmesinden, düşüncenin geleneksel yazın dizgelerine üstün beceriyle konulmasını içeren, uyumlu, biçimlerin tanınmasını gerektirir. Simgesel anlatımların mantığı, bütün olarak anlatılamasa da geçmişe dayanmaktadır. Simgesel anlatımlar, dilin gelişmesinin, soyut düşüncenin ilkel ve kendiliğinden ya da doğal bir biçimini gerektirir; uygar düşüncenin geç ve güç kazanımıdır. Biçimsel unsurlar, diğer zihinsel amaçlar için soyutlanma, normal ve hatta önlenemez insan etkinlikleridir. Her düş ve düşünceye, işlerlik kazandırma düşüncesi, özgür ilişkilerle, soyutlamalar yaparak, sanat yapıtları biçimine dönüşürler (Langer, 2015: 233). Nesnelere malzemeler, sanatçıya özgü özelliklerin, sanatsal anlatımların ve sanatçının görüşünün, özgün bir tarzla yapıta dönüşmesi, gerçekleştirilen sanat etkinliğiyle biçim değiştirerek, sanatın malzemesine dönüşmüştür. Biçim değiştiren malzemeler, yapıtın üretiminde, fiziksel bir madde olmadığına göre, herhangi bir kural taşımaksızın işlev görür. Estetik gücün sınırları, deneysel bir tarzla sanatçının uygulama odağındadır. Bu durumdaki anlatım aracı, nesnel ve öznel olup, yeni nesnede, bütünleşen bir deneyimi barındırır (Dewey, 2015: 67). Doğa, insan ilişkisi; derin bir birlikteliği barındırır. İnsanın bilgilerinin, deneyimlerinin kaynağı doğadır; duygu, düşünce, olaylar, görüş ve deneyimler, doğanın insana sunduğu olanaklarla gerçeğe dönüşür. Doğanın görünen yüzü olan güzel, doğaldır. Tüm sanat alanlarının esin kaynağı, doğanın sunduğu izlenimlerdir.

Dadacı sanat yapıtları, filmlere ilgiyi artırmıştır. Film karelerinin, izleyicinin dikkatini dağıtması, darbeler vurarak bir çarpma halini andırır. Sinema perdesini, tuval resmi ile karşılaştırdığımızda, resim, izleyende etkili, derin ve anlamlı düşünce oluşturur. Resmin durağanlığı, izlemeye derinlik katma açısından özenli bir dikkati, gözlemi içerir. Sinema filmi ise izlenen sahneler üzerine yoğunlaşılabilir, filmin olay akışında her kare, kendini başka karelere bırakırken, dikkat dağılır. Sinema, kitleleri oyalayacak şeylere dönük arayış istemini kolaylaştırır. Oysa sanat

yapıtlarını izleyen insan, kendisini eserin içine yerleştirerek, derinlemesine duygulara ortak olur (Adorno, 2015: 206-207). Sanat eleştirisi, yapıtın anlaşılabilirliğini ortaya çıkarır. Görme, duyma ve öğrenmeyi kolaylaştıran, derin anlam aramayı ve düşünmeyi sağlamada, eleştiriler işlevseldir. Eleştirme, hukuksal ve ahlaksal anlamda, yargılama yapmaz. Bireyler deneyimleriyle sanat eserlerini değerlendirirken; kendi deneyimleriyle birlikte, başkalarının eleştirilerini birleştirerek yapıtları derinlemesine anlayabilir. Sanat yapıtları aracılığıyla izleyenlerde önyargıları ortadan kaldırma, alışkanlık ve geleneklerden sıyrılma, anlama yetisinin olağanüstü genişlemesi amaçlanır. Eleştirmenlerin görevi, sanat nesnelere aracılığıyla gerçekleşen etkinliklerin, derinlemesine incelenmesini ve toplumla paylaşılmasını sağlamaktır (Dewey, 2015: 110-111). Yaratıcı etkinliğin gerekliliği, onun olanaklı olduğu anlamına gelmeyebilir. Sanatta yaratıcılık, belirli zamanda uygulanan biçimin düzeninde görülür. Tutkular içermeyle birlikte, bunları biçimlendirip, tutkulara özgü bir kalıba dönüştürür. Toplumsal tutkular, kişisel tutkuları bastırıldığında, sevginin haz ve coşkusu, sanatla denetlenilebilir olmalıdır (Camus, 2015: 224). Sanat yapıtının biçimini belirleyen, gerçekleştirilmeye çalışılan, düşüncelerdir. Farklılıklar, biçimsel tekniklerin arasındakiler değildir. Doğa görüşü ve yapıtlarda vurgulanana ideoloji ya da sanatçının uğraşısı ve girişiminin niyeti; biçimini belirleyen biçimlendirici, ilkeli dünya görüşü doğrultusunda, yaşamdaki yerini almasıdır. Özetle, içerikle bütün olan özgü bir içerik, biçim oluşturur (Lukacs, 2015: 214). Sanatta imgenin doğuşu, nesnel ve öznelin, organik bütünlüğüyle oluşur. İmgelerin netliği, gerçeklikten kaynaklanır. Öznellik, sanatçının yaratıcı düşüncesinin yapıtlına kattığı şeydir. Nesnel olan, yeniden üretilen, çevre, olay, yaşam değerleri, karakter ve çatışmalar, insanın manevi dünyasını yaratmanın bilincini ve varlık olan şeyleri içerir. Özne olan, sanatçının duygu ve düşünce tarzını, yaşam olaylarını, özgünlüğü çerçevesinde değerlendirmesidir (Ziss, 1984: 60).

SONUÇ

Estetik deney içeren nesnelere, özü yaratan düş, düşünme, duyumsamaları anlama ve anlatma, anlamlandırmaya dönüşen çabalarla, sanatsal özellikler taşıyan yapıtlara dönüşürler. Sanatçının esin kaynakları, özü anlatan, sanatsal anlamda güzeli arayış ve yaratma arzusudur. Güzeli yaratma süreçlerinde, bilgi ve bilimin katkısı ve deneyimlerle nesnelere anlaşılabilirliği sağlanır.

İnsan, zihinsel ve bilimsel gelişimini sürdürürken, yaşamına değer katma, gerçeği arama, yetkin bilgiyi edinme ve yaratma süreçlerine evrilmiştir. Estetik amaç, doğru bilgi edinimi, insan mantığının doğrulama yetisi, zihnin nesnelere uygun algılamalarıyla gerçekleşir. Estetik alandaki doğrular, bilgiye dönüşme sonucu, estetik değere, güzele dönüşür. İnsanın güzeli arayışı, güzeli yaratma amacına dönük sanat etkinlikleri, bilgi ve beceriyi geliştirerek, somut sonuçlar yaratmıştır. Güzel üzerine düşünme, nesnelere anlamlandırılması ve estetik kaygılar; duyulur bilgiyi ve bu bilginin mantığı olan estetik bilimini oluşturmuştur. Tarihsel süreçlerde, insanın anlam arayışı, duyusalılığı geniş ortamlara taşımış, her alanda güzeli arama çabası, insanın önemli tutkusuna dönüşmüştür. Sanatsal değerleri, estetik açıdan inceleme; güzellik felsefesi denilerek adlandırılmıştır. Estetik açıdan güzel, tüm değerleri barındıran bir olgudur. Güzellik olgusu, çirkin, komik gibi tüm kavramları barındırır. Güzelliğin amacı, haz ve hoşluk vermeye birlikte, insan-güzel, arasındaki ilişkiyi canlı tutmasıdır. Güzelin anlaşılabilirliği; estetik bakış açısı, özgün nitelik ve tasarımı önceleyen bütünlük içerir.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2003). Yaşamın Anlamı (Çev. Ayşen Tekşen Kapkın), Payel Yayınevi, İstanbul.
- Adorno, T. (2015). “Benjamine Mektup” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 204-212, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Akarsu, B. (1998). Kişi Kavramı ve İnsan Olma Sorunu, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Buren, D. (2015). “Dikkatli Ol” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 321-332, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Camus, A. (2015). “Yaratma ve Devrim” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 221-227, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Dewey, J. (2015). “Eleştiri ve Algılama” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 79-111, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Dewey, J. (2015). “Felsefeye Meydan Okuma” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 48-78, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Engels, F. (1979). Doğanın Diyalektiği (Çev. Arif Gelen), 4. Baskı, Sol Yayınları, Ankara.
- Erzen, J. N. (2011). Çoğul Estetik, Metis Yayınları, İstanbul.

- Fromm, E. (1995). Sevmeye Sanatı (Çev. Yurdanur Salman), 10. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul.
- Geçtan, E. (2012). İnsan Olmak, 11. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Geçtan, E. (2013). Hayat, 12. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul.
- Geiger, M. (1985). Estetik Anlayış (Çev. Tomris Mengüşoğlu), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Greenberg, C. (2015). “Öncü ve Kiç” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 244-263, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Güvenç, B. (1994). İnsan ve Kültür, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hegel, G. W. F. (1994). Estetik Güzel Sanat Üzerine Dersler Cilt I (Çev. Taylan Altuğ & Hakkı Hünler), İstanbul: Payel Yayınları.
- Heidegger, M. (2015). “Sanat Yapıtının Kökeni” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 112-181, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Kaprow, A. (2015). “Kurgular Çevreler Ve Oluşumlar” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 295-305, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Kraus, R. (2015). “Öncünün Özgünlüğü” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 264-272, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2020). Sanata Felsefeyle Bakmak, 7. Baskı, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Langer, S. K. (2015). “Bilimde Soyutlama ve Sanatta Soyutlama” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 228-243, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Lukacs, G. (2015). “Modernizmin İdeolojisi” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 213-220, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Mardin, Ş. (1993). İdeoloji, 2. Baskı, Yayınları, İstanbul.
- Montaigne (2000). Denemeler (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, F. (1991). Nietzsche Eylem Ödevi (Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu), Broy Yayınları, İstanbul.
- Taminaux, J. (2015). “Sanat Yapıtının Kökeninin Kökeni” (Çev. Nazım Özüaydın), (Haz. Mehmet Yılmaz), Sanatın Felsefesi Felsefenin Sanatı, ss. 182-203, 3. Baskı, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Timuçin, A. (1992). Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat / Denemeler, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
- Timuçin, A. (1993). Estetik, 2. Baskı, İnsancıl Yayınları, İstanbul.
- Tunalı, İ. (2007). Estetik, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ziss, A. (1984). Gerçekliği Sanatsal Özümsemenin Bilimi Estetik (Çev. Yakup Şahan), DE Yayınevi, İstanbul.